

УДК 811.512.154

Джаманкулова К. Т.
филология илимдеринин доктору
*Ж.Баласагын атындагы КУУнун кыргыз
тил илими кафедрасынын профессору*

АКАДЕМИК Б. ОРУЗБАЕВАНЫН ИЛИМИЙ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

Джаманкулова К. Т.
доктор филологических наук
Професор кафедры кыргызского языкознания КНУ

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АКАДЕМИКА Б. ОРУЗБАЕВОЙ

Djamankulova K. T.
Doctor of Philological Sciences
Professor of the Department of Kyrgyz Linguistics KNU

SCIENTIFIC ACTIVITY OF ACADEMICIAN B. ORUZBAEVA

Аннотация. Макалада академик Б. Орузбаеванын илимий ишмердүүлүгү тууралуу сөз болот. Орузбаеванын Караколдогу М.Горький атындагы педагогикалык окуу жайын, мугалимдер институтун, Фрунзедеги Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институтунун кыргыз тили жана адабияты факультетин, СССР Илимдер Академиясынын кыргыз филиалынын аспирантурасын аяктагандыгы айтылат. Макалада Б. Орузбаеванын илимий ишмердүүлүгү Кыргыз илимдер академиясында тил жана адабият институтунда башталгандыгы, «Кыргыз тилиндеги этиштин өткөн чагы» темада кандидаттык, «Азыркы кыргыз тилинде сөздөрдүн жасалышы» деген темада доктордук диссертациясын коргогондугу белгиленет. Макалада окумуштуунун кыргыз тилиндеги этиштин өткөн чагы, кыргыз тилиндеги сөз жасоочу аффикстер, кыргыз тилиндеги сөздөрдүн жасалышы, сөз, сөздүн түзүлүшү, уңгу, уңгу сөздөрдүн муун жана тыбыштык түзүлүшү, кыргыз терминологиясы ж. б. эмгектери каралат. Академик Б. Орузбаеванын кыргыз тил илимине кошкон салымы белгиленет.

Негизги сөздөр: педагогикалык институт, Кыргыз илимдер академиясы, кандидаттык диссертация, доктордук диссертация, этиштин өткөн чагы, сөз жасоочу аффикстер, сөз, уңгу, терминология.

Аннотация. В статье говорится о научной деятельности академика Б. Орузбаевой. Упоминается, что Орузбаева окончила педагогическое училище имени М. Горького в Караколе, педагогический институт, факультет кыргызского языка и литературы Кыргызского государственного педагогического института во Фрунзе, аспирантуру Кыргызского отделения Академии наук СССР. В статье отмечается, что научная деятельность Б.Орузбаевой начинается в Институте языка и литературы АН Кыргызской Академии наук. Она прошла путь с должности научного сотрудника до директора названного института. Подчеркивается, что Б.Орузбаева защитила кандидатскую диссертацию на тему «Прошедшее время глагола в кыргызском языке», а также докторскую диссертацию на тему «Словообразование в современном кыргызском языке». В статье рассматриваются анализы научной работы Б.Орузбаевой на тему прошедшее время глагола в кыргызском языке, словообразовательные аффиксы в кыргызском языке, образование слов в кыргызском языке, слово, структура слова и т.д. Отмечается большой вклад академика Б. Орузбаевой в развитие кыргызского языкознания.

Ключевые слова: педагогический институт, академия наук КР, кандидатская диссертация, докторская диссертация, прошедшее время глагола, словообразовательные аффиксы, слово, структура слова.

Annotation. The article talks about the scientific activities of Academician B. Oruzbaeva. It is mentioned that Oruzbaeva graduated from the M. Gorky Pedagogical School in Karakol, the Pedagogical Institute, the Faculty of Kyrgyz Language and Literature of the Kyrgyz State Pedagogical Institute in Frunze, and graduate school at the Kyrgyz Branch of the USSR Academy of Sciences. The article notes that B. Oruzbaeva's scientific activity begins at the Institute of Language and Literature of the Academy of Sciences of the Kyrgyz Academy of Sciences. She worked her way up from the

position of researcher to the director of the named institute. It is emphasized that B. Oruzbaeva defended her PhD thesis on the topic "The past tense of the verb in the Kyrgyz language", as well as her doctoral dissertation on the topic "Word formation in the modern Kyrgyz language". The article discusses analyzes of the scientific work of B. Oruzbaeva on the topic of the past tense of the verb in the Kyrgyz language, word-formation affixes in the Kyrgyz language, the formation of words in the Kyrgyz language, word, word structure, etc. The great contribution of Academician B. Oruzbaeva to the development of Kyrgyz linguistics is noted.

Key words: pedagogical institute, Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, candidate's thesis, doctoral dissertation, past tense of the verb, derivational affixes, word, word structure.

Академик Б. Орузбаеванын билимге, илимге ынтызарлыгы бала кезинен эле башталган. Ал Каракол шаарындагы жети жылдык мектепти аяктагандан кийин, Караколдогу М. Горький атындагы педагогикалык окуу жайын (1940) жана мугалимдер институтун (1942) бүтүргөн.

1945-жылы Фрунзедеги Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институттун кыргыз тили жана адабияты факультетин аяктаган, андан соң СССР Илимдер Академиясынын кыргыз филиалынын аспирантурасында окуган. 1952-жылы «Кыргыз тилиндеги этиштин өткөн чагы» деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон.

Б. Орузбаеванын алгачкы монографиясы «**Формы прошедшего времени в киргизском языке**» (1955) [1] деп аталат. Окумуштуу этиштин чактарына аныктама берет, анын өткөн чак, учур чак, келер чак формаларын талдайт. Өткөн чакты аффикстери *-ган, -ды, -гандыр*.

Б. Орузбаеванын эмгегинде кыргыз тилиндеги өткөн чактын көбүрөөк изилденген формалары *-ды (-ди, -ду, -дү, -ты, -ти, -ту, -тү)* болуп эсептелери, жакталыш схемасы боюнча кыска жак мүчөлөрү *(-м, -ң, -ңыз, -ки ж.б.)* менен айкалышып келери айтылат [1, 9]. Өткөн чак *-ды* аффикси менен уюшулса, *берки өткөн чак* деп аталат. Ал өз ичинен 1) «*берки айкын өткөн чак*, 2) *берки капыскы өткөн чак*» деп экиге бөлүнөт [1, 5].

Б. Орузбаева *-ды* формасындагы этиш сүйлөөчүнүн өткөн чактагы конкреттүү кыймыл-аракетин билдирерин айтып, ошону менен бирге анын кошумча маанилерине токтолот. *-ды* мүчөсүндөгү этиш жакында болуп өткөн аракетти гана эмес, эбак болуп өткөн кыймыл-аракетти да билдирет. Окумуштуу *-ды* формасынын сүйлөөчү тарабынан иштелген, же башкалар тарабынан жасалып, ал күбө болгон кыймыл-аракетти же нерсенин абалын, ошондой эле аныкталган фактылардын негизинде болуп өткөн кыймыл-аракетти конкреттүү же ачык

көз алдыга келтирүү менен ага баа берүү иш-аракетин билдирерин мисалдар менен бышыктайт. Ал: «...правы авторы, которые называют образование на *-ды* прошедшим достоверным, категорическим или определенным» [1,17], - дейт.

Б. Орузбаева *-ды* формасындагы өткөн чактагы этиш бардык этиштик негиздерден түзүлүп, бардык жактарда, чактарда, оң жана терс жана суроону билдирүүчү (*-бы*) формаларында тура аларын (*Мен бардым, сен келбедиң, окудуңбу?*) маалымдайт [1, 17].

-ды формасы аркылуу уюшулган этиштик баяндоочтордун жакталышы кеңири талданат. Ал «...аффикс *-ды (-ди, -ду, -дү, -ты, -ти, -ту, -тү)*, ...в схеме спряжения сочетается с краткими личными окончаниями (*-м, -ң, -ңыз, -ки*) и т.д.», - дейт [1, 9], «жазды» деген өткөн чактагы сөздү 1- жана 2-жактын жекелик жана көптүк түрү, оң жана терс формалар боюнча жактайт.

Б. Орузбаева кыргыз тилинин жакталыш схемасында II жактын көптүк түрүндөгү силер (*сиздер эмес*) деген ат атоочтун көрсөткүчүндө өзгөчөлүк бар экендигин белгилейт. Бул өзгөчөлүк көптүктү билдирүүчү *-лар* мүчөсүнө байланыштуу. Окумуштуу *-лар* мүчөсүнөн биринчи «*л*» түшүп каларын, натыйжада *ды+ң+ар* айкалышы (*ды+ң+лар* дын ордуна) келип чыгарын, тактап айтканда, силер *ал+ды+ң+ар* дын ордуна (*ал+ды+ң+дар эмес*) болорун айтат. Адабий тилден айырмаланып, Чүй өрөөнүндө казактар, айрымдары чала казактар менен коңшу жайгашкан райондордо гана *-ды+ң+дар* формасы кездешет [1,14].

Б. Орузбаева эмгегинде *-ды* формасынын III жагынын көптүк түрүнүн оформленисинде да дал келишпөөчүлүктөр бар экендигине токтолот. Кыргыз тилинде «алар *ал+ыш+ты* жана алар *ал+ды* – они взяли» (тоолуу алтай тилиндегидей) колдонуларын, башка тилдерде *ал+ды+лар* тибиндеги түзүлүш колдонуларын айтып, бул боюнча Н. К. Дмитриевдин «первоначально для 3-го лица обоих чисел употреблялась одна форма (то же и в

собственной категории принадлежности)», - деген пикирине таянат. Б. Орузбаева: «Следовательно формы на *-ыш+ты* и *-ды+лар* являются уже вторичными образованиями», [1, 14] – деген жыйынтыкка келет.

Эмгекте *-ган* формасы менен уюшулса, *байыркы өткөн чак* деп аталат, ал өз ичинен *байыркы айкын өткөн чак* жана *байыркы капыскы өткөн чактарга* бөлүнөт [1, 6].

Мындан тышкары өткөн чактын төмөнкүдөй маанини билдирген түрлөрү да берилет: белгилүү өткөн чак (жаз+ды); белгисиз өткөн чак (жазган+сың); субъективдүү өткөн чак (жазыптыр+сың); көпкө созулган өткөн чак (жазчумун).

Өткөн чак *эле экен* деген жардамчы сөздөр аркылуу жасалып, эчаккы өткөн чакты: эчаккы белгилүү өткөн чак (жаздым эле); эчаккы белгисиз өткөн чак (жазган экенин); көпкө созулган өткөн чак (жазчу элем) билдирет [1, 6].

Келер чак жакынкы келер чак (жазамын) жана арсар келер чак (жазармын) болуп экиге бөлүнөт [1, 6].

Өткөн чактын формаларынын ичинде *-чу*, *-ыптыр* формалары да каралган, бул мүчөлөр аркылуу уюшулган этиштердин учур чактык маанилери талдоого алынып, кыргыз тилиндеги факты-материалдар менен тастыкталган.

1958-жылы Б. Орузбаеванын «**Кыргыз тилиндеги сөз жасоочу аффикстер** (кыскача маалымат)» [2] деген эмгеги жарык көрөт. Мында автор өзүнүн алдына кыргыз тилиндеги сөз жасоочу аффикстердин негизгилеринин тизмесин сөз түркүмдөрү боюнча санап чыгып, алардын жардамы менен жасалган сөздөрдүн кээ бир лексико-грамматикалык өзгөчөлүктөрүнө кыскача токтолуу максатын койгон [2,3].

Окумуштуу эмгекте сөз жасоо системасынын масштабы жагынан өтө чоң орунду ээлеген тиби аффиксация же морфологиялык тип болуп эсептелерин жана сөз жасоонун бул тибинин бирден бир каражаты болуп сөз жасоочу аффикстер болуп эсептелерин баяндайт [2, 7]. Сөз жасоочу аффикстер сөз түркүмдөрү боюнча төмөндөгүдөй мүнөздөлөт: Атооч сөздөрдөн зат атоочторду жасоочу аффикстер [2, 78-27]; этиш сөздөрдөн зат атоочторду жасоочу аффикстер [2, 27-49]; сын атоочту жасоочу аффикстер [2, 49-57]; тактоочторду жасоочу аффикстер [2, 57-59]; сан жана ат атоочторду жасоочу аффикстер [59-6.]; этиштерди уюштуруучу аффикстер [2, 59-67]. Эмгекте аталган сөз жасоочу аффикстердин түрк тилдеринде берилиши да

каралган. Орузбаева 1964-жылы «**Словообразование в киргизском языке**» деген темада докторлук диссертациясын жактайт. Окумуштуунун аталган темадагы монографиясында сөз жасоо тууралуу жалпы маалымат, анын мүнөздөмөсү, сөз жасоонун жолдору, түрлөрү ж.б. маселелер каралат жана кыргыз тилиндеги факты-материалдар менен талданат. Сөз жасоого автор төмөнкүдөй мүнөздөмө берет: «тилдеги бардык сөздөргө (б.а., лексикалык катмарларга) морфосемантикалык жактан көз жүгүртсек, ар бир төл сөздүн түзүлүш курамына – уңгусуна, ага айкашуучу куранды мүчөлөрүнө жана ошол мүчөлөрдүн түзүлүш касиеттерине, уңгулардын өз ара айкалыштарына жана туруктуу лексикалык бирдиктерди түзүү эрежелерине көңүл бурууга туура келет. Тил илиминин мына ушул маселелеринин бардыгын өз ичине камтып, ага илимий түшүндүрмө берүүчү бөлүмү сөз жасоо (словообразование) деп аталат», - дейт [3, 201].

Б. Орузбаева сөз жасоо термини эки түрдүү колдонуларын белгилейт: «Ал, биринчиден, туунду жана татаал сөздөрдүн кантип жасаларын, анда кандай карааттар жана ыкмалар пайдалана тургандыгын билдирсе, экинчиден, туунду жана татаал сөздөрдүн табиятын иликтеп үйрөтүүчү тил илиминин бир бөлүмүн билдирет» [4, 247]. Окумуштуу сөз жасоонун мааниси тигил же бул сөз түркүмүнө кирген айрым гана сөздөргө тиешелүү болорун айтып, сөз жасоочу негизги бирдиктерди - *негиз*, анын *түрлөрү жана куранды мүчө* түзөрүн белгилейт. Негиз *тубаса негиз*, *туунду негиз* жана *түзүүчү негиз* болуп 3кө бөлүнөт [4, 248-249].

Түзүүчү негиз - бул куранды мүчөнү алып салгандан кийин калган туунду негиздин бөлүгү. Туундулук катыш – сөз жасоодогу борбордук түшүнүк. *Туундулук катыш* – бул түзүүчү негизге бир нече туунду сөздүн маани жактан да, форма жактан да шартталып тургандыгы. Мисалы, *акылдуу*, *акылсыз* сөздөрү маани жактан да, турпат жактан да *акыл* сөзүнүн болушун талап кылып турат [3, 250].

Окумуштуу куранды мүчөлөр сөздүн маанисин да, турпатын да өзгөртүп, андан жаңы сөз жасай тургандыгын айтып, төмөнкүдөй мисалдарды келтирет: *өрт (зат) > өрттө (этиш)*, *бас (этиш) > басма (зат)* [4, 250].

Ошондой эле сөз жасоо тизмеги, сөз жасоо уясы, сөз жасоо тиби талданат. Б. Орузбаева тилдин сөз жасоо системасы жеке эле сөз жасоочу мүчөлөр (курандылар) ме-

нен чектелбестен, эркин (бир гана муундан же уңгудан турган) сөз маанилүүлүгүнөн да, сөздөрдүн туруктуу айкаштарынан да, ширешкен (бириккен) уңгулардан да түзүлүп, же ар түрдүү ыкмалар аркылуу бүтүн сөздөрдү кыскартып, жаңы сөздөрдү жасоо жолдору менен өз алдынча сөз деген түшүнүккө коюлуучу талаптарга жооп бере алуучу лексемаларды камтыган эрежелерден турарын, жасалуу ымаларына жараша сөздөр *мүчөлөмө* (морфологиялык), *айкашуу* (аналитикалык же синтаксистик), *лексикалык* (сөздөрдүн маанилерин өзгөртүү, экинчи терминология боюнча - семантикалык) жолдору менен жасаларын жана ал ыкмалар ушундайча аталарын белгилейт [4,254-255].

Татаал сөздүн негизги белгилери катары анын экиден кем эмес сөздүн тизмегинен турары, лексикалануусу, морфологияга тиешелүүлүгү, номинативдик функция аткаруусу, жаңы түшүнүк туюнтуу мүмкүнчүлүгү, сөз жасоого тиешелүүлүгү эсептелерин белгилейт. Окумуштуу сөздөрдү жасоодо синтаксистик жолдун олуттуу мааниге ээ экендигине токтолот. Аналитикалык ыкма аркылуу жасалган сөз жаңы түшүнүктү туюндура тургандыгын, анын жасалуу жолдорун тилдик-факты материалдардын негизинде ачып берет.

Окумуштуу синтаксистик-аналитикалык ыкма аркылуу жасалган татаал сөздөрдү үчкө бөлүштүрөт: 1. Бириккен жана тарыхый татаал сөз же (азыркы жөнөкөй сөз); 2. Азыркы татаал сөз; Кош сөз [3, 184-186].

Татаал сөздөрдүн мындай классификациясына карата К. О. Ураимов мындай деген пикирин билдирет: «Татаал сөздөр мурдатан эле кошмок сөз, кош сөз, кыскартылган сөз деп, кээде бириккен сөз деген түрү да колдонулуп, классификацияланып келет. Академик Б. Орузбаеванын тарыхый татаал сөз же азыркы жөнөкөй сөз дегенине бириккен сөздөр туура келсе, азыркы татаал сөз дегенине кошмок сөз туура келет» [5,197].

1980-жылы **“Кыргыз адабий тилинин грамматикасы”** [6] академиялык грамматикасында (татаал сөз бөлүмүн Б. Орузбаева жазган) окумуштуу “Эки же андан көп компоненттерден түзүлгөн сөздөрдүн туруктуу айкашы лексикалык бир мааниде колдонулса, алар татаал сөздөр деп аталарын” (мисалы, *өнөр жай*, *мал чарбасы*, *үндөштүк закону*, *кошумча баа*, *чыр-чатак* ж.б.) айтып, татаал сөздөр маанилик жактан жөнөкөй сөздөр сыяктуу эле белгилүү бир түшүнүктү билдирерин жана маанини тактай тургандыгын, ал

эми айрым татаал сөздөр маанини жалпылап көрсөтөрүн мисалы, *мал-сал*, *бала-бакыра* ж.б.) белгилейт [6, 100].

Бул жерде Б. Орузбаева татаал сөздөрдү төрткө бөлөт: 1. Кошмок сөздөр (азыркы татаал сөздөр); 2. Бириккен сөздөр (тарыхый татаал сөздөр); 3. Кыскартылган сөздөр; 4. Кош сөздөр [6].

2009-жылы жарык көргөн **«Кыргыз адабий адабий тили»** аттуу академиялык басылманын «Сөз жасоо» деген бөлүмүндө [7] (автору Б. Орузбаева) татаал сөздөрдүн жасалуу ыкмалары, мурун берилгендей эле, *мүчөлөмө* (морфологиялык), *айкашуу* (аналитикалык же синтаксистик), *лексикалык* (сөздөрдүн маанилерин өзгөртүү, экинчи терминология боюнча - семантикалык) жолдору менен жасалаары айтылган. Сөз жасоонун айкашуу ыкмасына мүнөздөмө берип жатып, бул ыкма аркылуу бул же тигил сөз тизмектери жаңы маанини билдирүү үчүн ажырагыс бир сөз айкашын түзүп каларын айтат. Болгондо да, тилибизге мүнөздүү, ар кандай синтаксистик сөз айкаштары негизделүүчү сөз байланыштары (ээрчишүү, ыкташуу, башкаруу, кыйышуу) колдонулуп, туруктуу сөз айкаштары, кошмок сөздөр да түзүлөт. Мисалы, *төө+куйрук*, *көк+шибер*, *бодо+мал*, *беш+көкүл*, *өнөр+жай*, *калем+сап*, (ыкташуу), *кол+кой*, *көз+сал* (башкаруу), *көк+асаба*, *сары+кар* (кыйышуу) сыяктуу татаал (кошмок) сөздөрдүн жасалышы кашаанын ичинде саналган синтаксистик байланыштарга негизделип турат (булардын бардыгы бирге жазылат) дейт окумуштуу [7, 254].

Окумуштуу татаал сөздөрдө «бириккен сөздөр» деп аталган түрлөрү да ушул жогорудагы ыкмага негизделип жасаларын белгилейт. Мисалы; *былтыр<бир+жылдыр>*, *басмайыл<басма+айыл>*, *бүгүн<бу+күн>*, *өйүз<о (тетиги, тиги маанисиндеги ат атооч)>+жүз (бет, тарап маанисиндеги сөз)>* [7, 254].

Мында бириккен сөздөргө карата «Мындай сөздөр лексикага бүгүнкү күндүн баасында мамиле кылганда жөнөкөй сөздөрдүн эле катарына кошулат. Ал эми татаал сөздөрдүн катарына тарыхый этимологиялык планда гана кошулат» [7, 254] деген түшүндүрмө берилген. Бул сөз жасоо маселелеринин даде да болсо мындан аркы илимий иликтөөлөргө муктаж экендигин көрсөтүп турат.

Окумуштуу сөз жасоонун лексика-семантикалык, фонетикалык, морфологиялык ыкмаларын кеңири талдоого алган [7, 257-261].

Б. Орузбаеванын «Сөз (сөздүн түзүлүшү)» деген монографиясы 1994-жылы жарык көргөн. Эмгектин негизги бөлүмдөрүндө кыргыз тилиндеги уңгулардын тыбыштык түзүлүштөрү жана семантикалык өзгөчөлүктөрү талданат. Бул маселелер менен катар эле автор сөз жана уңгу, семантика жана семасиологиянын аспектилерин, маани жөнүндөгү теориялык маселелерге да токтолгон [8, 10].

Окумуштуу жыйналган материалдарды тыбыш составы (муун-морфема) түзүлүшүнө ылайык типтештирип алып, аларды түзгөн айрым морфемалар жөнүндө, алардын карым-катнаштарын, айкалышуу жолдорун типтүү мисалдардын негизинде талдоого алган [8, 10]. Мисалы, күндүз - днем тактоочу күн - солнце, день+-дүз//-түсдү изилдөөчүлөрдүн бирдаары < - д+з айкаштарынан турган куранды десе, Э. В. Севортян мындай мүчөнүн жардамы менен жасалган башка сөздөр болбогондуктан, аны маанисинен ажырап калган өз алдынча сөз болгондугун ыктымалдайт (ЭСТЯ, III, 103) [8, 193], - дейт автор. Автор тарабынан аталган эмгектин теориялык базасы, фундаменти катары ата-мекендик, анын ичинде совет доорунда изилдөө жүргүзгөн тилчи илимпоздордун, түркология илиминде кесиптенген окумуштуулардын жана кыргыз тил илиминин ар кайсы салааларында эмгектенип келе жаткан изилдөөчүлөрдүн эмгектериндеги көз караштар, пикирлер пайдаланылгандыгы айтылат. Б. Орузбаеванын жогорку окуу жайларынын филология факультети үчүн жазылган «Сөз курамы» аттуу эмгеги 2000-жылы [9] жарык көргөн. 1994-жылы Б.Орузбаеванын «Кыргызский язык: Краткий грамматический очерк» аттуу эмгеги

басмадан чыккан [10]. Орус тилдүү окурмандарга арналып жазылган бул эмгекте кыргыз тилинин фонетика, морфология, синтаксис жана лексикасы боюнча кыскача мүнөздөмө берилген.

Биз жогоруда академик Б. Орузбаеванын кыргыз тилинин грамматикасына, лексикологиясына байланыштуу эмгектерин карадык. Булардан тышкары Б. Орузбаева - кыргыз тилинин лексикографиясына, терминологиясына да өзүнүн бараандуу салымын кошкон окумуштуу. Ал «Лингвистикалык терминдердин орусча-кыргызча сөздүгү» (1972), «Кыргыз терминологиясы» (1983) аттуу эмгектердин автору. Академик Б. Орузбаева КСЭнин башкы редактору болуп иштеп турганда Кыргыз Советтик Энциклопедиясынын жарык көрүшүнө чоң салым кошкон. Ошондой эле республикада кыргыз тилинин, мамлекеттик тил маселелеринин өнүгүшүнө активдүү катышкан. Б. Орузбаева - кыргыз тилинин актуалдуу маселелерин, жетишкендиктерин эл аралык деңгээлде илимий коомчулукка тааныткан окумуштуу.

Академик Б. Орузбаеванын илимий мурасын мындан ары улантуу б.а. лексикология, лексикография, терминология маселелерин илимий негизде изилдөөнү улантуу учурдагы актуалдуу маселелерден болуп саналат. Лексикология маселелери илимий иликтөөгө муктаж. Илимий-техниканын өтө тездик менен өнүгүү мезгилинде, кыргыз лексикасына ички жана тышкы факторлор аркылуу активдүү кирип жаткан сөздөрдү жөнгө салуу, тартипке келтирүүнү колго алуу - учурдагы актуалдуу маселелерден болуп саналат. Котормо сөздүктөрдү, ар кандай тармактык ж.б. сөздүктөрдү чыгаруу да күн тартибиндеги маселелерден.

Адабияттар:

1. Орузбаева Б. Формы прошедшего времени в киргизском языке. -Ф.: 1955. – С.61.
2. Орузбаева Б Кыргыз тилиндеги сөз жасоочу аффикстер (кыскача маалымат). -Фрунзе, 1958. – 67 б.
3. Орузбаева Б.Ө. Словообразование в киргизском языке. - Ф.:1964. – С. 270.
4. Орузбаева Б. Сөз жасоо/Азыркы кыргыз адабий тили. Бишкек. 2009. – 928 б.
5. Ураимов К.О. Кыргыз тилиндеги татаал сөздөрдүн кийинки эмгектерде изилдениши / Известие вузов Кыргызстана. № 10, 2017. - 197-2001-66.
6. Кыргыз адабий тилинин грамматикасы". I бөлүм, Фонетика жана морфология. 1980.
7. Орузбаева Б. Сөз жасоо / Азыркы кыргыз адабий тили. - Б.: Кыргыз тили жана адабият институту. – Бишкек: 2009. – 928 б.
8. Орузбаева Б. Сөз (сөздүн түзүлүшү). - Бишкек: «Илим», 1994. – 200 б.
9. Орузбаева Б. Сөз курамы. -Бишкек: 2000, Мектеп.
10. Б.Орузбаева. Кыргызский язык: Краткий грамматический очерк». -Б.: Илим, 1994. - С.71.